

Kedves Jenő!

Tomasz Jenő temetésére

Búcsúzómagától kedvenc nukleotidkémiai csoportja nevében. Mi, a Tomasz-csoport lelkes tagjai – Bottka Sanyi, Ludwig Jancsi, Rádi Erzsike, László Kati és jómagam, Karikó Kati – a 70-es és a 80-as években az SZBK Biofizikai Intézetében nukleotidmintákat futtattunk, aliquotokat gyűjtöttünk, abszorpciót mértünk és a szintetizált oligók vírusgátló hatását vizsgáltuk. Mindannyian nagyon hálásak vagyunk, hogy sikerült velünk megszeretnie a nukleotidkémia tudományát, hiszen minden doktorandusza a nukleotidok tanulmányozásának szentelte életét. A tudományos munka és a baráti kapcsolat, a csapatszellem végigkísérte az életünket, mindig figyeltünk egymásra, találkoztunk, segítettük egymást.

Emlékszem, amikor 2004-ben meglátogattam Magát Gödöllőn, nagy lelkesedéssel meséltem a módosított nukleoziddal készült messenger RNS-ről. Akkor még egyikünk sem gondolta volna, hogy ez a felfedezés egyszer orvosi Nobel-díjat ér.

Az elmúlt években is többször beszélünk telefonon. Egy alkalommal azért hívtam fel, mert sehogyan sem tudtam felidézni egy nukleotidkémikusnak a nevét, és azt reméltem, hogy Maga talán tud segíteni. Kapásból annyit mondott: „Ugyan már, Katica, ne tegyen fel nekem ilyen kérdéseket, én már azt sem tudom, mit ebédeltem ma!” Én viszont nem tárgyaltam, tovább erősködtem, és néhány kísérlet említése elég volt a keresett név felidezéséhez: „Ja, arról van szó, azt Michael Arthur Michelson csinálta.” Nagy örömmel nyugtáztam, hogy még mindig kiválóan működik a memóriája, mire Maga azt felelte: „Hát, az ebédre tényleg nem, de őrá hogyan emlékeznek!” Ezen aztán jót nevtünk. A tudomány számunkra mindennél fontosabb volt.

2022 decemberében is, amikor legutóbb találkoztunk, nagy szeretettel üdvözlöttük egymást, és felidézünk néhány kedves emlé-

A szegedi laborban, 1980 (Karikó Katalin felvétele)

ket. Tavaly októberben, a Nobel-díj odaítélését követően az elsők között telefonáltam Magának az örömhírrrel, együtt ujjongtunk, én pedig hálátelt szívvel köszöntem meg ez alkalommal is munkáját, azt, hogy elindított a pályámon, és bevezetett az RNS tudományába.

Szomorú szívvel, de most is köszönő szavakkal búcsúzómagától. Mindannyian szerencsésnek érezzük magunkat, hogy együtt dolgozhattunk és tanulhattunk Magától, hogy bevezetett bennünket a nukleotidkémia csodás világába.

Kedves Jenő, Isten veled! Nyugodjon békében!

Philadelphia, 2024. május 2.

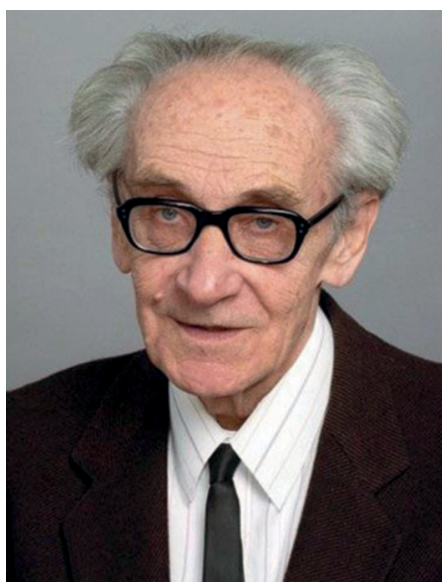
Karikó Kati

Vekerdi László születésének századik évfordulójára

Az idén nyáron, július 21-én lesz száz éve annak, hogy Vekerdi László Széchenyi-díjas magyar tudománytörténész megszületett Hódmezővásárhelyen.

Pályafutása nem mutatott egyenesen a tudománytörténet felé. 1951-ben orvosként végzett Debrecenben, majd 1955-ben belgyógyász szakképesítést is szerzett. Ennek ellenére 1963-tól a Matematikai Kutatóintézet munkatársa lett a sokak számára ismerős nevű kutató, Rényi Alfréd mellett, akinek valószínűség-számítási tankönyve jelentős nemzetközi sikert aratott. Vekerdi László munkahelye 1970-től a Magyar Tudományos Akadémiai Könyvtára lett. 2003-ban megkapta Az Év Ismeretterjesztő Tudósa díjat. Ezt az elismerést a Tudományos Újságírók Klubja 1998 óta adja át évente mindössze egy szakembernek (vagy házaspárnak), és a díjazottak nagyon rövid listáján olyan nevek vannak, mint Simonyi Károly, Marx György, Csányi Vilmos, Schiller Róbert vagy a Magyar Tudományos Akadémia egyik régebbi és mostani elnöke, Vízi E. Szilveszter és Freund Tamás. A díj odaítélésével együtt Vekerdi Lászlóról egy Magyarországról látható csillagot is elneveztek: felírták a nevét az égre.

Munkája lefedi majdnem a teljes természettudományt, érdekes módon éppen a kémia kapott a legkisebb szerepet benne. Az utókor által legjelentősebbnek tartott műve az 1997-ben kiadott *Így él Galilei* című kötet. Ezt eredetileg a Móra Kiadó sokak szá-

mára ismerős, fehér-fekete-vörös borítós *Így élt...* sorozatába szánta volna, de mire elkészült, addigra a sorozat megszűnt. Az eredeti elképzelésekhez képest jóval kibővített könyv csak 1997-ben jelent meg a Typotex Kiadónál. Finom, de igen sokat mondó

apróság, hogy az egykori sorozatcímből a múlt időt jelző rag lekopott, és ez egyfajta szemléletváltás is jelent: Galileo Galilei gondolatai mind a mai napig elevenen jelen vannak a tudományban, s olyan mértékben részesei lettek egyes szakterületek gondolkodásmódjának, hogy az eredetükre már nem is feltétlenül emlékeznek sokan. Az *Így él Galilei* nagyon megérdemelte volna, hogy néhány világnyelvre is lefordítsák: minden bizonnyal öregbítette volna a magyar tudomány nemzetközi hírnevét. A szerző is azt gondolta, hogy az olasz tudós életével és hatásával még érdemes foglalkozni. Ezt mi sem mutatja jobban, mint az, hogy a műben megfogalmazott gondolatkörhöz a nemzetközi szakirodalom is rendszeresen visszatér. Mario Livio *Galilei és a tudománytagadók* című műve például angol eredetiben 2020-ban, magyar fordításban 2021-ben jelent meg.

Vekerdi László szerteágazó tevékenységének volt olyan oldala, amelynek igen csekély a láthatósága és talán az elismertsége is: néhány nagy igényű, ma is sokak által forgatott tudománytörténeti munka szakmai bírálója volt. Ilyen Simonyi Károly monumentális műve, *A fizika kultúrtörténete*, Sain Márton *Nincs királyi út* című, szintén terjedelmes matematikatörténete, illetve ifj. Gazda István és Sain Márton *Fizikatörténeti ABC* címet viselő kötete is. Az ilyen kiadványokban a lektor nevét legalább valahol a belső oldalakon megemlítik. Nem úgy a Magvető Kiadó *Gyorsuló idő* című közművelődési sorozatában, ahol a megjelent könyvek-ből szinte lehetetlen megtudni, hogy Vekerdi Lászlónak sorozatszerkesztőként mennyire alapvető szerepe volt a létrejöttében. Száznál is több kötet jelent meg egészen bámulatosan szerteágazó témákban: Ádám György már 1986-ban írt *Az orvosi hálapénz Magyarországon* címmel könyvet, de Beke Kata *Jelentés a kontraszelekciónról*, Czeizel Endre *Genetika és társadalom*, Falus Róbert *Az aranymetszés legendája*, Ferge Zsuzsa *Fejezetek a magyar szegénypolitika történetéből*, Hankiss Elemér *Társadalmi csapdák – Diagnózisok*, Illyés Gyula *Anyanyelvünk*, Kolozsvári Grandpierre Emil *Herder árnyékában*, Lukács György *A művészet és az objektív igazság*, Marx György *Jövődőben*, Szabó Árpád *Periklész kora* és Venetianer Pál *Molekuláris biológia: Tegnap, Ma, Holnap* című műve is így jutott el az olvasókhoz. A sorozat a kémiairól sem feledkezett meg, ezt tükrözi két Nobel-díjas magyarra fordított műve: Francis Crick-től a *Molekulákról és embekekről*, illetve Szent-Györgyi Alberttől *Az anyag élő állapota*.

Kémikusként egy tudománytörténész emléket felidézve magától merül fel a kérdés, hogy a tudománytörténet valóban mond-e valamit a jelen kor kutatóinak is, ami esetleg túlmutat az ezzel foglalkozók szűk szakmai körén. Miért hasznos ilyesmivel foglalkozni? Cicerónak van egy közismert gondolata: „*Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae...*” (A történelem az idők tanúja, az igazság fénye, az élő emlékezet, az élet tanítómestere...). Esetleg ez tényleg annyira fontos lenne, hogy az egyetemeken a természettudósok képzésében is helye van a tudománytörténetnek?

Talán ezt a latin eredetű állítást is érdemes kétkedve szemlélni. A modern tudomány elsődleges célja az objektív, önbecsapásoktól (is) mentes megismerés. Első ránézésre ebből a szempontból teljességgel érdektelen, hogy ki és hogyan ismerte fel a természet törvényeit. Cicero szavaiban az „idők tanúja” és az „igazság fénye” már csak azért sem különösebben sokat mondanak, mert tudósként a tények létezésében kell hinnünk elsősorban és nem az igazságában. Ugyanakkor a megismerés módszertanában aligha lehet a történelmi leckék hasznosságát vitatni, ennek sok jele közvetlenül is látható. Manapság a közvélekedés nagy része például bizonyos szempontból leragadt a kémia

plédát említve: a Bohr-féle atommodell 1913-as megalkotásánál el kellett dönteni, hogy vajon a fizika egyébként nagyon jól megalapozott eredményeiből a Coulomb-törvényt vagy a Maxwell-egyenleteket adják-e fel azért, hogy a hidrogénatom szerkezetére vonatkozó kísérleti információkat értelmezzék. Hasonló dilemmák ma is rendszeresen előfordulnak, és a tudománytörténet tanulságos fogódzót adhat ilyenkor.

Vekerdi László személyiségéről talán Herczeg János, az *Élet és Tudomány* egykori főszerkesztőjének *Csillagórák Vekerdi Lászlóval* című kötetéből lehet a legtöbbet megtudni. Az ő rövid leírása így szól:

„Megszámlálhatatlan órát töltöttem Vekerdi Lászlóval, amikor *A véges végtelen* művelődéstörténeti sorozat 221 rádióadását felvettük és szerkesztettem. Valamennyi csillagóra volt számomra, már akkor is. Még a vágás fájdalmas rutinmunkája is izgalmas kalandozásnak bizonyult a burjánzó ötletek, a meglepő fordulatok gondolati hálójában. Vekerdi a beszélgetések öngerjesztő folyamatában rendszeresen szétfeszítette a tervek kereteit, minden alkalommal kihívás volt improvizatív gondolati műrepülés után valamiképp leszállni a műsoridő által megszabott kifutópályára. Gyakorta hagyta fenn a hangsúlyt, jelezve a további elágazások most épp kihagyott lehetőségeit. Rendkívüli tájékozottsága érzékeny izgatottsággal társult. Tudománytörténet, szociológia, lélektan váltott át egymásba, mély gondolatok könnyed szubjektivitással csillantak fel. Sokat idézett, és még többet fordított magyarul sosemvolt-sosemlesz kötetekből, mert a mondandó így volt elegáns, a gondolat így vált teljessé, teendői gazdaságosságát pedig nem mérlegelte.”

A *Magyar Kémikusok Lapja* aligha tud méltó módon megemlékezni Vekerdi Lászlóról, de szerencsére ezt megtette egy másik, erre alkalmasabb lap. A *Forrás* folyóirat 2024. júniusi számában jelent meg a következő négy írás a századik születésnap tiszteletére:

- Lente Gábor: *Így él Vekerdi László*
- Schiller Róbert: *Kihez beszél?*
- Gazda István: *A Tudománynak háza vagyon (De milyen? – kérdezi Vekerdi László)*
- Szabó Péter Gábor: *Matematikatörténet-írás szellemi szenvedéllyel (Megemlékezés Vekerdi László születésének 100. évfordulójára)*

Lente Gábor